

واج‌شناسی: رویکردهای قاعده‌بنیاد و کاربرد آنها در زبان فارسی

عالیه کرد زعفرانلو کامبوزیا. تهران: سمت، ۱۳۸۵. ۴۵۶ صفحه.

گلناز مدرسی قوامی^۱

۱. بررسی شکلی

کتاب *واج‌شناسی: رویکردهای قاعده‌بنیاد و کاربرد آنها در زبان فارسی* نوشته خانم دکتر عالییه کرد زعفرانلو در ۴۵۶ صفحه (در قطع وزیری با جلد شومیز) در سال ۱۳۸۵ منتشر شده است.

۲. بررسی محتوایی

کتاب نخست با عنوان رویکردهای قاعده‌بنیاد و کاربرد آنها در زبان فارسی خود از دو بخش بررسی نظریه‌ها و کاربرد نظریه‌ها تشکیل شده است. در بخش بررسی نظریه‌ها، نظریهٔ زایشی، واج‌شناسی خودواحد، واج‌شناسی همخوان-واکه، نظریه ایکس و نظریه مورایی معرفی شده‌اند. در بخش کاربرد نظریه‌ها در زبان فارسی، به موضوعات تقطیع هجا به آغاز و میانه؛ همگونی؛ کشش جبرانی؛ فرایند کوتاه‌شدگی، حذف و درج و تشدید در زبان فارسی پرداخته شده است و در انتهای هر فصل موضوع‌هایی برای پژوهش در حوزهٔ موضوع فصل پیشنهاد گردیده است. کتاب اول با بخش منابع فارسی و انگلیسی به اتمام می‌رسد. این فهرست شامل منابع معتبر این حوزه از زبان‌شناسی است، که همانند ارجاعات درون‌متنی، بسیار دقیق و با رعایت اصول ارجاع‌دهی تنظیم شده است. علاوه بر این، کتاب اول حاوی دو واژه‌نامه فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی است که در آن معادل‌های پذیرفته‌شده اصطلاحات واج‌شناسی به کار رفته در کتاب ارائه شده است.

کتاب دوم حاوی تمرین‌هایی از لهجه‌ها، گویش‌ها و زبان‌های ایران است. تمرین‌ها در قالب فرایندهای واجی همگونی/ناهمگونی؛ تضعیف/تقویت؛ هماهنگی واکه‌ای و تغییرات مربوط به واکه‌ها؛ درج؛ حذف؛ واج‌آرایی؛ کشش جبرانی و اتباع تنظیم شده است. داده‌های

۱. دانشیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی.

این بخش از کتاب از کتاب‌ها و پایان‌نامه‌ها و عمدتاً به کمک دانشجویان گردآوری شده و نام دانشجویان همکار در انتهای داده‌های گردآوری شده آمده است. این کتاب نیز فهرست منابع جداگانه دارد که در انتهای کتاب قابل مشاهده است.

۳. ارزشیابی کلی و پیشنهادها

کتاب *واج‌شناسی: رویکردهای قاعده‌بنیاد* برای دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری زبان‌شناسی در نظر گرفته شده است تا در کنار آشنایی با نظریه‌های مطرح در واج‌شناسی قاعده‌بنیاد و کاربرد این نظریه‌ها در توصیف و تبیین نظام آوایی زبان فارسی، تحلیل داده‌های دیگر زبان‌ها و گویش‌های ایران نیز در قالب تمرین برای آنان امکان‌پذیر شود. موضوعات کتاب با سرفصل جدید دوره کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی و بخشی از سرفصل جدید دوره دکتری این رشته هماهنگی دارد و به عنوان یکی از این دروس مورد استفاده قرار می‌گیرد. مطالب کتاب به زبانی ساده و قابل فهم برای دانشجویان این رشته نوشته شده و به اقتضای موضوع از نمودار برای تبیین بهتر مطالب بهره گرفته شده است.

داده‌های کتاب دوم نمونه‌های بسیار جالبی از زبان‌ها و گویش‌های ایران را در بردارد، اما از آنجا که در بررسی فرایندهای واجی در زبان‌ها و گویش‌های ایران در بسیاری از موارد فارسی معیار ملاک مقایسه قرار گرفته است، نمی‌توان داده‌های این کتاب را نمونه‌هایی از فرایندهای واجی در زبان یا گویش مورد نظر قلمداد کرد. فرایندهای واجی باید از درون خود زبان یا گویش استخراج شوند و مقایسه آنها با فارسی معیار تنها تفاوت‌های این گونه‌های زبانی را مشخص می‌کند. حتی استخراج فرایندهای واجی در زبان‌ها و گویش‌های ایرانی از طریق مقایسه آنها با فارسی میانه و فارسی باستان نیز صحیح نیست، زیرا اولاً همه زبان‌ها و گویش‌های ایرانی از زبان فارسی منشعب نشده‌اند و ثانیاً در صورتی که زبان یا گویش مورد بررسی یکی از گونه‌های زبان فارسی باشد، فرایندهایی که در مقایسه آن با دوره‌های پیشین زبان حاصل می‌شود، تحولات آوایی زبان را نشان می‌دهد و داده‌های آن برای نشان دادن فرایندهای واجی هم‌زمانی مناسب نیست.

این کتاب تنها اثری است که به زبان فارسی به مرور جامعی از نظریات واج‌شناسی زایشی قاعده‌بنیاد پرداخته و نظام آوایی زبان فارسی معیار را در قالب این نظریه‌ها توصیف و تحلیل کرده است و از این نظر جایگزینی ندارد. پیشنهاد می‌شود که کتاب دوم با در نظر گرفتن اصول صحیح گردآوری داده‌های واجی برای ویراست‌های بعدی کتاب مورد تجدیدنظر قرار گیرد.